

SPRAWOZDANIA Z DZIAŁALNOŚCI ZESPOŁÓW
PRZY KOMITECIE NAUK PEDAGOGICZNYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Rocznik Pedagogiczny 38/2015
PL ISSN 0137-9585

KRYSTYNA ABLEWICZ
Uniwersytet Jagielloński

ZESPÓŁ PEDAGOGIKI OGÓLNEJ¹

Rok 2012 można uznać za rok toczących się w środowisku pedagogów dyskusji nad statusem Zespołu Pedagogiki Ogólnej, omawianymi w jego ramach zagadnieniami oraz potrzebami zmian i rozwoju. Był to też rok, który Przewodnicząca Zespołu prof. dr hab. Teresa Hejnicka-Bezwińska nazwała „rokiem wyczekiwania” na konkretne reakcje i propozycje pedagogów, nie tylko zresztą ogólnych, związane z opublikowaną w 2011 roku pokonferencyjną książką zatytułowaną *Pedagogika ogólna. Dyskursy o statusie naukowym i dydaktycznym*. Patrząc bowiem z perspektywy zmian, jakie zaszły w polskiej pedagogice w ciągu ostatnich kilkunastu lat, wydaje się, że problematyka OGÓLNOŚCI pewnych podstawowych zagadnień pedagogicznych (głównie takich jak: historia myśli i pojęć pedagogicznych, ich definiowanie, określanie podstaw filozoficznych i paradygmatów metodologicznych koncepcji i badań pedagogicznych, a też krytyczna metaperspektywa aktualnych przeobrażeń, np. teleologicznych) została rozproszona pomiędzy coraz bardziej wyspecjalizowane subdyscypliny pedagogiczne, które we własnych przestrzeniach poszukiwały uniwersaliów pedagogicznych uogólnień. W sprawozdaniu z początku roku 2013 konkluzje Przewodniczącej wskazywały na pewien kryzys dyskusji, a też osób zainteresowanych problemem tożsamości pedagogiki. Jednocześnie analiza aktualnego stanu rzeczy mogła prowadzić do wniosku, że „taka sytuacja niekoniecznie musi być efektem opisanych wydarzeń (dot. toczących się dyskusji – przyp. K.A.). Równie może być wskaźnikiem, że dokonuje się radykalna zmiana w pedagogice jako dyscyplinie naukowej i obszarze wiedzy o edukacji, którą cechuje „nieprzejrzystość” na wyższym poziomie niż skłonni byłibyśmy zaakceptować”.

Czas niewypełniony wymiernym działaniem bywa też często czasem koniecznym do przygotowania następnego otwarcia. I tak w roku 2013 kolejnym tematem konferencji Zespołu Pedagogiki Ogólnej objętej patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych stały się *Aksjologiczne orientacje w pedagogice ogólnej*.

¹ W przedłożonym sprawozdaniu obejmującym kadencję 2012–2015 uwzględnione zostały informacje przedstawione przez prof. dr hab. Teresę Hejnicką-Bezwińską w sprawozdaniach za lata 2012–2013 oraz dr. Tomasza Lesia za lata 2014–2015.

Jej organizacji w dniach 27–29 maja 2013 roku w Kazimierzu Dolnym n. Wisłą podjął się zespół Katedry Pedagogiki Ogólnej Instytutu Pedagogiki KUL kierowany przez ks. prof. dr. hab. Mariana Nowaka. Problematyka wyodrębnionych sesji pozostawała w kontekście zagadnień poruszanych na poprzednich spotkaniach i wpisujących się w takie wymiary ogólnopedagogicznego myślenia jak: filozoficzny, teoretyczny, historyczny i praktyczny. Przykładem tego są tytuły ośmiu sesji: Wartości – pedagogika – pedagogika ogólna; Wartości – kultura – nauki o wychowaniu; Historyczne przesłania aksjologii w pedagogice; Filozoficzna inspiracja w aksjologii wychowania; Aksjologia współczesnych sytuacji wychowawczych; Wartości i antywartości współczesnego życia i wychowania; Teoretyczne modele ujęć wartości w działalności wychowawczej; Etos i odpowiedzialność za/wobec wartości².

Konferencja, jakkolwiek poświęcona zagadnieniom ogólnopedagogicznym, zgromadziła przedstawicieli subdyscyplin pedagogicznych żywo zainteresowanych poruszonymi problemami o charakterze uniwersalnym, również bardzo wyraźnie występującymi na gruncie poszczególnych subdyscyplin (np. resocjalizacji, pedagogiki społecznej czy pedagogiki międzykulturowej). Na spotkaniu tym podjęto również temat dalszej rekonstrukcji Zespołu pod względem problemowym i personalnym (pokoleniowym). By móc jednak przystąpić do następnych działań, należało dokonać zreasumowania dotychczasowych prac (od 1995 roku) zespołu, które prof. Teresa Hejnicka-Bezwińska ujęła w następujący sposób:

„Prace Zespołu Pedagogiki Ogólnej przy KNP PAN wniosły niekwestionowany wkład w upowszechnienie, umocnienie i uprawomocnienie przekonań, że:

1) przedmiotem badań współczesnej pedagogiki nie są tylko procesy celowościowe (wychowania i kształcenia), ale także inne procesy edukacyjne, np. procesy wzrastania, wrastania, uspołecznienia,

2) przedmiotem badań pedagogicznych są nie tylko procesy edukacyjne, ale także dyskursy edukacyjne i dyskursy o edukacji,

3) traktowanie z kolei kultury jako *praxis* skłania pedagogów do przemyślenia na nowo związku pedagogiki z praktyką edukacyjną,

4) przydatność pedagogiki wyraża się już nie tylko w wytwarzaniu pedagogii, które praktycy zastosują, ale współczesność wymaga wykroczenia poza praktykę związku pedagogiki z edukacją wygenerowaną przez oświeceniową ideę postępu,

5) wyjście poza pedagogikę wpisaną w pozytywistyczny model nauki podporządkowanej instrumentalnym interesom panowania otworzyło pedagogikę współczesną na inne dyskursy, np. dyskurs krytyki, dyskurs oporu, dyskurs ciągłości i zmiany i inne.

² Tom materiałów z tej konferencji ukaże się w najbliższym czasie, a niektóre materiały z konferencji są już dostępne na stronie: www.academicon.pl.

Zasygnalizowane zmiany skłaniają ku reorientacji, w której Zespół Pedagogiki Ogólnej może odegrać ważną rolę, inspirując i organizując namysł środowiska nad „ogólnością pedagogicznego myślenia o edukacji”. Namysł nad nową „ogólnością” w pedagogice został zapoczątkowany przez gdańskie środowisko pedagogiczne. Seminarium zorganizowane przez prof. UG, dr hab. Ewę Rodziewicz (aktywną członkinię Zespołu Pedagogiki Ogólnej) w grudniu 2004 roku na temat *Teraźniejszość jako impuls dla pytań o „ogólność” pedagogiki*³ traktować można jako nowe otwarcie problemowe.

Przejęcie przeze mnie w połowie roku 2014 funkcji przewodniczącej Zespołu Pedagogiki Ogólnej wiązało się z zadaniem rozpoznania zmian – pokoleniowych i problemowych, które zaszły na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat, a które moderowane były głównie awansami habilitacyjnymi w obszarze pedagogiki ogólnej oraz jej instytucjonalnym umocowaniem w uczelniach. To zadanie wyznaczyło też dość roboczy charakter kolejnego posiedzenia Zespołu, które odbyło się 13 grudnia 2014 roku w Krakowie w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Głównym jego celem było zidentyfikowanie aktualnego stanu pedagogiki ogólnej i Zespołu Pedagogiki Ogólnej w następujących aspektach:

- 1) historycznym, tj. genezy i historii kształtowania się Zespołu oraz pedagogiki ogólnej jako dyscypliny naukowej,
- 2) terażniejszym, tj. określenia aktualnego stanu personalnego Zespołu oraz problematyki pedagogiki ogólnej w kontekście jej aktualnej temporalnie tożsamości,
- 3) przyszłym, tj. wskazania zadań stojących przed Zespołem oraz możliwości ich realizacji przez poszczególnych członków.

Całość posiedzenia została też zorganizowana w dwóch formach. Punkt pierwszy został omówiony głównie w referatach prof. Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej oraz prof. dr. hab. Stanisława Palki i dotyczył przede wszystkim historii powstania i ewolucji oraz podejmowanych zagadnień w ramach Zespołu i pedagogiki ogólnej jako dziedziny wiedzy. Prof. T. Hejnicka-Bezwińska i prof. S. Palka, którzy byli nie tylko świadkami powstawania, ale i współtwórcami omawianej subdyscypliny (i Zespołu), odwoływali się zarówno do źródeł historycznych, jak i własnych doświadczeń.

Punkty 2 i 3 omawiano przede wszystkim w dyskusji „okrągłego stołu”, tak by każdy z 13 uczestników reprezentujących 7 ośrodków w Polsce mógł zabrać głos i przedstawić własne stanowisko badawcze oraz propozycje tematyczne (1 głos został nadesłany i zaprezentowany). Ramy dyskusji zostały dodatkowo wyznaczone poprzez następujące kwestie zgłaszane przez uczestników:

- współczesnego statusu pedagogiki ogólnej (tożsamość, język, metodologię badań),

³ Materiały z tego spotkania wypełniają „Kwartalnik Pedagogiczny” 2005, nr 4 (zeszyt tematyczny zatytułowany *Na tropach „ogólności” pedagogicznych*, który wyszedł pod redakcją E. Rodziewicz). Całość materiałów zamieszczona została w pracy zbiorowej: *Teraźniejszość jako impuls dla pytań o ogólność pedagogiki*, E. Rodziewicz, A. Kożyczkowska, M. Lewartowska-Zychowicz (red.), Gdańsk 2010, Fundacja Rozwoju UG.

- zadań innowacyjnych prowadzonych w ramach pedagogiki ogólnej (w kontekście jej statusu naukowego oraz relacji z innymi dyscyplinami naukowymi, subdyscyplinami pedagogiki i polityką oświatową),

- dużego zróżnicowania sposobów uprawiania subdyscyplin pedagogicznych i wyłaniającej się potrzeby rozpoznawania samoświadomości problemów ogólnopedagogicznych (konkretnie antropologiczno-aksjologicznych) wśród przedstawicieli subdyscyplin pedagogicznych, zarówno teoretyków, jak i praktyków,

- utraty kontaktu pedagogiki ogólnej z innymi subdyscyplinami oraz współczesnej relacji pomiędzy innymi naukami i pedagogiką w perspektywie pytania o to, co inne nauki mogą zyskać dzięki kontaktom z wiedzą pedagogiczną, zarówno teoretyczną, jak i praktyczną,

- konieczności reaktywacji rozważań z zakresu polityki oświatowej i ekonomiki oświaty – w związku z marginalizacją pedagogiki w politycznym dyskursie, a też potrzebą popularyzacji wiedzy ogólnopedagogicznej,

Odrębny temat, jaki zajął sporą część obrad dotyczył relacji pomiędzy filozofią wychowania i pedagogiką ogólną oraz potrzebą sięgania przez filozofów wychowania do kontekstów wiedzy pedagogicznej, zwłaszcza z pedagogiki ogólnej.

Powstałe przy końcu niniejszego posiedzenia konkluzje były następujące:

- należy dążyć do tego, by ewentualne stanowiska wyrażane przez Zespół były reprezentatywne i możliwe do podejmowania przez KNP, a w konsekwencji miały realną moc doprowadzania do zmian w politycznym dyskursie nad edukacją,

- trzeba (w ramach Zespołu) rozwijać badania nad pryncypiami tematycznymi pedagogiki ogólnej (a zarazem pedagogiki jako nauki stosowanej), takimi jak: jej tożsamość, status naukowy, język, metody badań,

- ważne jest nawiązanie współpracy z przedstawicielami filozofii wychowania i innych subdyscyplin pedagogicznych celem analizy obecności problemów ogólnopedagogicznych w tych subdyscyplinach,

- należy dookreślić funkcję pedagogiki ogólnej (problematyki ogólnopedagogicznej) w procesie dydaktycznym (w kształceniu pedagogów i nauczycieli),

- warto też dokonać historycznej rekonstrukcji problemów podnoszonych w ramach pedagogiki ogólnej.

W związku z tym, że znakomita część osób zaproszonych i potwierdzających chęć pracy w zespole nie mogła wziąć udziału w posiedzeniu 13 grudnia 2014 roku oraz że sam jego przebieg pokazał potrzebę kolejnego spotkania, właśnie o charakterze dyskusyjnym, pozwalającym członkom zespołu poznać siebie nawzajem i bezpośrednio skonfrontować poglądy podjęłam decyzję, by następne posiedzenie nie było jeszcze przeznaczone na opracowanie jakiegoś konkretnego zagadnienia, lecz by, zgodnie z tradycją rozwoju nauki, kontynuować tę formę naukowych konfrontacji. W ich wyniku bowiem, przy wystąpieniu dobrej woli uczestników, mogą zostać nazwane i podjęte do badawczej penetracji ważne

naukowo i zarazem społecznie problemy. Konsolidowanie środowiska pedagogicznego w celu określania i rozwiązywania ważnych dla praktyki i teorii edukacyjnej problemów stanowi też główne zadanie każdego zespołu działającego przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN⁴. Tworzenie więc okazji do dialogicznej wymiany poglądów i osobistych preferencji stało się dla mnie na tym etapie prac zespołu zadaniem priorytetowym.

W spotkaniu Zespołu Pedagogiki Ogólnej 30 czerwca 2015 roku ponownie w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie uczestniczyło 16 badaczy z jedenastu ośrodków akademickich z całej Polski, w tym 6 osób rozszerzyło grono ze spotkania poprzedniego, zaś 6 osób, nie mogąc przybyć osobiście potwierdziło elektronicznie akces w pracach zespołu). Kontynuując realizację wyżej postawionego na pierwszym spotkaniu celu, w trakcie wymiany stanowisk uszczegółowiono następujące kwestie związane z problematyką i zadaniami potrzebami pedagogiki ogólnej (poniżej prezentuję już wątki zebrane z poszczególnych wystąpień). Istnieją więc potrzeby badawcze skoncentrowane na:

- bieżącej analizie aktualnego stanu pedagogiki ogólnej jako subdyscypliny pedagogicznej, jej obszarów i kierunków rozwoju. Ważnym zagadnieniem pozostaje tu sprawa tożsamości pedagogiki ogólnej, zwłaszcza w kontekście interdyscyplinarności i transdyscyplinarności problematyki całej pedagogiki. Uwzględnienie jednak tego zjawiska jest warunkiem generowania map problemowo-metodologicznych, co w konsekwencji pozwoli na pokazanie wielości obecnych i możliwych paradygmatów uprawiania dzisiaj pedagogiki (w tym pedagogik szczegółowych) w Polsce,

- analizie i określeniu statusu pedagogiki ogólnej w kontekście postrzegania podejmowanej w jej ramach problematyki przez inne subdyscypliny pedagogiczne. To wynik konstatacji, że problematyka ogólnopedagogiczna jest podejmowana w ramach pojedynczych subdyscyplin szczegółowych nieraz bez świadomości badaczy, że jest to problematyka charakterystyczna dla studiów ogólnopedagogicznych, czy to dotyczących podstaw terminologicznych, czy antropologiczno-aksjologicznych, czy epistemologicznych, czy metodologicznych, czy też historycznych, metaproblemowych i porównawczych.

- Ta silna obecność problematyki ogólnopedagogicznej w poszczególnych subdyscyplinach skłania do prowadzenia ściślejszej współpracy badawczej pomiędzy przedstawicielami pedagogiki ogólnej i przedstawicielami poszczególnych subdyscyplin, zwłaszcza, że ze względu na potrzebę interpretacji i wyjaśnień pojęciowych w kontekście wielu dostępnych badań empirycznych mamy obecnie do czynienia z terminologicznym chaosem – i tym samym bardzo korzystnym okresem dla reaktywowania badań terminologicznych. Stąd postulat

⁴ W regulaminie KNP PAN w par. 10, p. 4 można przeczytać: „Komitet Nauk Pedagogicznych jest samorządną reprezentacją nauk pedagogicznych, służącą integrowaniu uczonych z całego kraju (...)”.

zachęcający badaczy subdyscyplin szczegółowych, by byli otwarci na współpracę z przedstawicielami pedagogiki ogólnej.

▪ Z powyższym wiąże się podkreślenie atrakcyjności pedagogiki ogólnej dla innych subdyscyplin, a w związku z tym wymóg publikacji i wystąpień, które będą wykazywać ważność teorii pedagogicznych, solidnie podbudowanych filozoficznie dla prowadzenia badań empirycznych i praktyki edukacyjnej. Na wielu bowiem poziomach kształcenia i pracy akademickiej mamy do czynienia z zanikiem myślenia teoretycznego. Teoretyczny aspekt prac studenckich i naukowych jest traktowany jako zbędny dodatek; należy w związku z tym przywrócić świadomość wagi teorii jako narzędzia analizy rzeczywistości edukacyjnej i kształtowania tej rzeczywistości (np. w zakresie kompetencji moralno-etycznych). Braki i niechęć wobec teorii na poziomie pracy studentów przejawia się m.in. niechęcią do głębszej analizy treści tekstów, brakiem rozumienia pojęć czy niewłaściwym upraszczaniem języka naukowego. Z kolei w dyskursie pozanaukowym, ale dotyczącym edukacji (np. w polityce oświatowej) mamy do czynienia z zastępowaniem pojęć wypracowanych i zdefiniowanych na gruncie pedagogiki przez pojęcia z zakresu ekonomii, np.: określenie dyrektora szkoły – menadżerem czy ucznia – klientem. Wszystkie powyższe zagadnienia wymagają nieustannych, pogłębionych analiz, nierzadko z potrzebą, a nawet koniecznością ich redefinicji. Tym konkretnym zagadnieniom trzeba też nadać rangę podstawowych i bardzo poważnych problemów wiedzy pedagogicznej.

▪ Ważnym i aktualnym tematem pedagogiki ogólnej pozostają zagadnienia celowości wychowania. Są one o tyle istotne, że współcześnie występuje wielość teleologicznych paradygmatów. Analiza ich z perspektywy celów wychowania powinna stać się jednym z podstawowych zadań realizowanych przez pedagogów ogólnych, zwłaszcza, że powyższy problem społecznie nie może być rozwiązywany poprzez uznanie równoważności teleologii różnych koncepcji wychowania. Do pedagogów ogólnych należy zatem ich dyskusowanie i dookreślanie, jednakże nie w formie konkretnych zaleceń, lecz tak, by zachowywały one w swoim zakresie określenia ogólnych norm wychowawczych.

▪ Nadal aktualne w badaniach w ramach pedagogiki ogólnej (pedagogiki filozoficznej) są związki zachodzące pomiędzy filozofią a teorią i praktyką edukacyjną. Tu należy podtrzymywać badania sięgające do dorobku europejskiego i światowego, zarówno w wymiarze teraźniejszym, jak i historycznym. Indywidualnie zgłaszane tematy dotyczyły przykładowo myśli Jerzego Maternę, studiów nad dorobkiem polskiej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej czy dorobku niemiecko- i anglojęzycznego (np. myśli liberalnej Locka). Polska myśl pedagogiczna może być bowiem z powodzeniem uzgadniana i nierzadko wzmacniana przez ustalenia badaczy z wymienionych kręgów.

Wyznaczając temat następnego spotkania Zespołu, obecni jego członkowie podtrzymali propozycję, która pojawiła się już na spotkaniu pierwszym i dotyczyła statusu problematyki ogólnopedagogicznej w programach kształcenia pedagogicznego na studiach I, II i III stopnia oraz dydaktyki akademickiej tego przedmiotu. Organizacji oraz przygotowania programu obrad podjął się prof. dr

hab. Roman Leppert z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ze względu na obszerność tematu możliwe jest jego cykliczne kontynuowanie.

W przypadku pozostałych tematów i zagadnień możliwe jest też ich podejmowanie poprzez członków Zespołu, którzy uznają, że dane zagadnienie stanowi przedmiot ich zainteresowań naukowych i że chcieliby wokół niego tworzyć ogólnopolski zespół problemowy.

Reasumując powyższe, uznaję, że cele postawione 13 grudnia 2014 r. zostały zrealizowane w trakcie dwóch kolejnych spotkań. Obecnie Zespół jest gotów do przystąpienia do następnego etapu polegającego na podjęciu i realizacji badań we wskazanych przez siebie obszarach.

Kraków, 6 sierpnia 2015

